

ROVNOSŤ POHLAVÍ V SEKTORE CIVILNÉHO LETECTVA A POSTAVENIE ŽIEN-OBCHODNÝCH PILOTIEK

GENDER EQUALITY IN AIR TRANSPORT AND THE POSITION OF WOMEN AS A COMMERCIAL PILOTS

Tatiana Remencová

Katedra leteckej dopravy
Žilinská univerzita v Žiline
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
tatiana.remencoval@stud.uniza.sk

Iveta Škvareková

Katedra leteckej dopravy
Žilinská univerzita v Žiline
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
iveta.skvarekova@fpedas.uniza.sk

Alena Novák Sedláčková

Katedra leteckej dopravy
Žilinská univerzita v Žiline
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
alena.sedlackova@fpedas.uniza.sk

Abstract

This article deals with the issue of the position of women in civil aviation sector regarding gender equality in the position of commercial pilot. The article is focused on the position of women and men in aviation sector from the position of equality in achieving of education, but also in the subsequent employment in the labour market in the Slovak Republic and in the world. The aviation market is currently probably the sector most affected by the crisis caused by the uncontrolled spread of COVID-19. The projected demand for air transport and the associated increase in the need for new skilled workers has turned into a precarious situation for all aviation workers within one year. The aim of the article is to compare the situation in the field of education of men and women as well as their subsequent employment as a commercial pilot in the Slovak Republic and in the world, but also to compare equality of access to education and subsequent applicability in the labour market in general. The aim of the article was to show whether the situation in the field of gender equality in the aviation sector is the same as in other sectors, or whether we still face discrimination today. The results of the article clearly showed that the employment of pilots on the labour market in the Slovak Republic and the Czech Republic is not in percentage terms at the same level as the percentage of female pilots who received university and academic education in the field of study professional pilot.

Keywords

Women, Commercial Pilot, Gender, Employment, Education, Aviation Sector, Air Transport Market

1. Úvod

Letecká doprava sa značnou mierou podieľa na vytváraní pracovných príležitostí. Jej dynamický rast výrazne prispieva k rastu zamestnanosti, ale aj tvorbe HDP jednotlivých krajín. V súvislosti s rýchlym rozvojom leteckej dopravy narastá aj potreba kvalifikovaného leteckého personálu. Aj napriek momentálnej situácii spojenej so šírením vírusu Covid-19 sa stále predpokladá zvyšujúci sa dopyt po leteckej doprave a s ním aj spojený nárast potreby nových kvalifikovaných zamestnancov v tejto oblasti. Významnú úlohu v tomto prípade zohrávajú ženy a ich uplatnenie na pracovnom trhu v sektore leteckej dopravy, kde percentuálny nárast podielu zamestnávania žien prispieje k ďalšiemu rozmeru efektívneho rozvoja civilného letectva. Predmetom skúmania bolo hlavne postavenie žien ako obchodných pilotiek na pracovnom trhu v Slovenskej a Českej republike ako aj vo svete. Cieľom mnohých profesijných leteckých organizácií, ale aj programov je podporovať profesijný rozvoj žien v oblasti leteckej dopravy, odstraňovať možné prekážky spojené s ich účasťou a dokázať im, že letectvo ponúka atraktívne profesijné príležitosti. V tomto ponímaní je treba zdôrazniť, že letectvo už dávno nie je iba mužskou záležitosťou, ale na profesionálnej úrovni v ňom aktívne pôsobia tak muži, ako aj ženy.

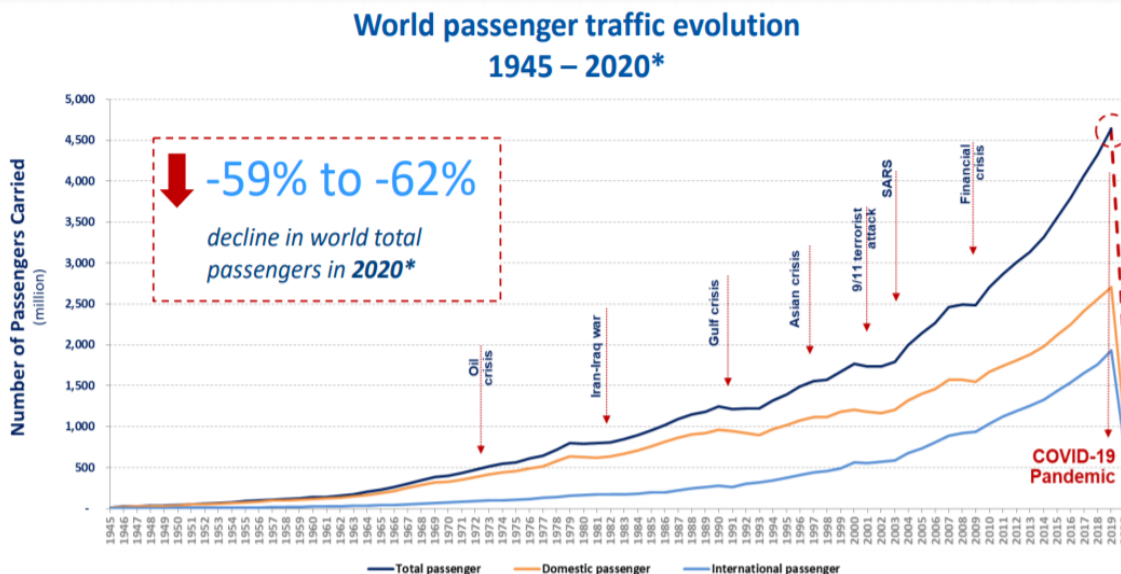
Prieskum spoločnosti Boeing v roku 2018 ukázal, že za posledných päť rokov zaznamenalo odvetvie leteckej dopravy priemerný medziročný nárast osobnej dopravy o 6,5%, čo malo

za následok „bezprecedentnú“ finančnú prosperitu severoamerických leteckých spoločností (Boeing, 2018a). Rast pripisujú viacerým faktorom, medzi ktoré zaradili nižšie ceny leteníek, vyššiu životnú úroveň na veľkých rozvíjajúcich sa trhoch, ako aj nové obchodné modely leteckých spoločností a rast v oblasti cestovného ruchu (Boeing, 2018a). Spoločnosť Boeing predpovedá, že počet prúdových lietadiel na komerčnom trhu sa do roku 2037 takmer zdvojnásobí, čo spôsobí dopyt aj po ďalších nových pilotoch, technikoch či palubných sprievodcoch. (Boeing, 2018a). Dlhodobý výhľad spoločnosti Boeing bol podložený desaťročiami analýz, poznatkov, stratégií leteckých spoločností a dopyte cestujúcich vrátane reakcií odvetvia na zmeny na trhu. Momentálna kríza spojená s pandemiou Covid-19 prináša však úplne nový rozmer situácie v oblasti leteckej dopravy, ktorá je na takéto zmeny na trhu veľmi citlivá. Na obrázku 1 sú zobrazené viaceré krízy, ktoré zasiahli civilné letectvo a mali vplyv na vývoj dopytu po leteckej doprave, či už z krátkodobého alebo strednodobého hľadiska, a zároveň znázorňuje ako kríza spôsobená šírením ochorenia COVID 19 má naozaj historicky zatiaľ najzásadnejší dopad na vývoj tohto odvetvia. Ako je možné už dnes pozorovať aj takéto krátkodobé vplyvy sa stali viditeľnými a ovplyvnia budúcnosť leteckej dopravy na niekoľko rokov dopredu. Napriek tomu, existuje predpoklad, že uvedené predikcie Boeingu sa naplnia, aj keď z časového hľadiska to bude výrazne pomalšie.

Spoločnosť EUROCONTROL (pozri obrázok 2) zverejnila novú predpoveď zameranú na vývoj leteckej prevádzky v Európe na

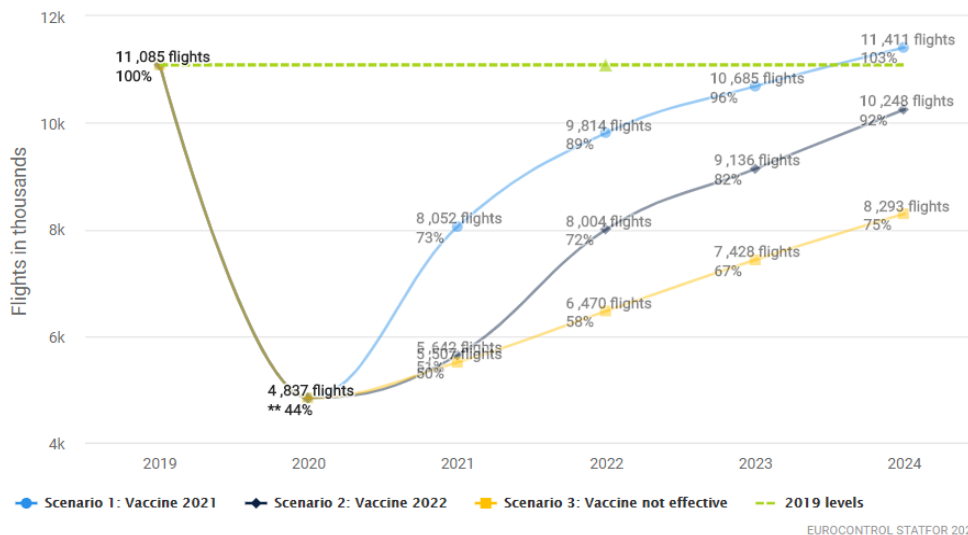
nasledujúcich 5 rokov. Ponúka niekoľko možných scenárov s ohľadom na priebeh šírenia ochorenia COVID-19. V najoptimistickejšom scenári sa predpokladá návrat dopravy na úroveň roku 2019 do roku 2024. V druhom (najpravdepodobnejšom) scenári by však prevádzka v roku 2024

predstavovala iba 92% hodnoty z roku 2019. V treťom scenári by doprava v roku 2024 predstavovala 75% oproti roku 2019 a nedosiahla by čísla zaznamenané v roku 2019 až do roku 2029 (EUROCONTROL, 2020).



Obrázok 1: Vplyv Covid-19 na ekonomiku leteckej dopravy. Zdroj: ICAO (2020).

Forecast for *Europe 2020-2024 Actual and % change compared to 2019



*Europe = ECAC 44 Member States
**Forecast 2020 based on scenario 2

Obrázok 2: Prognóza rozvoja leteckej dopravy v Európe 2020-2024. Zdroj: EUROCONTROL (2020).

2. Rodová rovnosť všeobecne

Rovnosť, diskriminácia a ďalšie výrazy úzko súvisiace s genderovou politikou, resp. politikou rovnosti pohlaví predstavujú v súčasnej dobe veľmi závažnú a aktuálnu tému. Podstata rovnosti a zákazu diskriminácie je hlavnou zásadou medzinárodného, európskeho a národného práva. Z medzinárodného hľadiska je jedným z najdôležitejších právnych

predpisov Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (New York, 18. december 1979, vyhláška č. 62/1987 Zb.) a Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (New York, 6. október 1999, oznámenie č. 343/2001 Z.z.), kedy Slovenská republika je zmluvnou stranou oboch týchto dokumentov. Silný dôraz na rovnosť žien a mužov kladie aj EÚ, ktorá ju zakotvila v Zmluve o založení Európskeho

spoločenstva (tzv. Amsterdamská zmluva) a prevzala sa aj do Lisabonskej zmluvy. Lisabonskou zmluvou sa menia, dopĺňajú a aktualizujú predchádzajúce zmluvy o EÚ, uznávajú sa ňou práva, slobody a zásady ustanovené v Charte základných práv Európskej únie, ktorými je ako členský štát viazaná aj SR. Medzi práva, ktoré by mal každý požívať, patrí aj rovnosť pred zákonom, dodržiavanie zákazu, diskriminácie a rovnosť medzi mužmi a ženami.

Problematickou rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí v oblasti pracovnoprávných vzťahov na národnej úrovni v Slovenskej republike sa zaoberá Zákonník práce, ktorý v čl. 6 ustanovuje, že ženy a muži majú právo na rovnaké zaobchádzanie, ak ide o prístup k zamestnaniu, odmeňovanie a pracovný postup, odborné vzdelanie a o pracovné podmienky. Tieto zásady predstavujú ucelený súhrn všeobecne stanovených záväzkov zamestnávateľa a pracovné práva zamestnanca. Okrem zákonníka práce je v tejto oblasti dôležitý aj tzv. antidiskriminačný zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou v znení neskorších predpisov. V roku 2004 stanovil všeobecný rámec pre uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania a prostriedky právnej ochrany pre prípad porušenia tejto zásady. Hlavným zámerom druhej zásadnej zmeny antidiskriminačného zákona obsiahnutej v zákone z roku 2008 bola transpozícia smernice Rady EÚ 2004/113/ES o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky predkladá každý rok Súhrnnú správu o stave rodovej rovnosti. Správa sa zameriava na problematiku trhu práce, pomenúva teoretické východiská a následky rodových nerovností na trhu práce, analyzuje dáta v danej oblasti a porovnáva situáciu v SR s priemerom v ostatných štátoch EÚ. Podľa správy je zrejmé, že rodové rozdiely a znevýhodňovanie žien v pracovnom a verejnom živote naďalej pretrvávajú aj v súčasnosti, a to aj napriek zákonom, ktoré majú zabezpečovať rovnaké zaobchádzanie (MPSVR, 2019).

3. Rodová rovnosť vs. diskriminácia v leteckej doprave

Rovnosť všeobecne by mala byť zachovaná v závislosti na odlišnosti pohlavia, farbe pleti, či napríklad vierovyznania. S možnými problémami v prístupe k rovnosti sa ľudia stretávajú najmä pri snahe získania určitého zamestnania. V spoločnosti boli a naďalej sú profesie, ktoré sú brané ako prirodzené iba pre jedno pohlavie, a o to dôležitejšie je v súčasnosti dať možnosť jedincom na slobodnú voľbu zamestnania a nerobiť rozdiely pri zaradení do pracovného pomeru (Koldinska, 2010) (Štangová, 2011). Pojem diskriminácia sa najviac vyskytuje v negatívnom slova zmysle pri rozlišovaní a rozdeľovaní ľudí do určitých skupín (MPSVR, 2019). Tehotenstvo je sprevádzané viacerými fyziologickými zmenami, ktoré môžu mať vplyv na výkon pilota. Samotné lietanie môže tiež predstavovať riziko pre plod, najmä v prvých troch mesiacoch tehotenstva. Organizácia ICAO prijala ustanovenia týkajúce sa tehotenstva a lietania, ktoré sú súčasťou Annex 1- MED k Dohovoru o medzinárodnom civilnom letectve a Doc 8984 AN/895 Manual of Civil Aviation Medicine (IFALPA, 2018). Aj keď tehotenstvo môže ženám pracujúcim v civilnom letectve, či už na pozícii palubného sprievodcu alebo obchodného pilota obmedziť letový čas, dodržiavanie opatrení a pravidiel by mohlo pomôcť zabezpečiť, aby toto prerušenie neuškodilo samotnej kariére na pracovnej pozícii pilota/pilotky,

na základe ich rasy, etnického pôvodu, národnosti, náboženstva, pohlavia, veku, sexuálnej orientácie, politických názorov, zdravotného postihnutia a pod. Práve pracovný trh v oblasti leteckej dopravy má v spojení s diskrimináciou bohatú minulosť. Viaceré letecké spoločnosti mali prísne pravidlá týkajúce sa veku, manželstva a výzoru palubných sprievodcov (letušiek). Práve v roku 1968 letušky spochybnili zákonnosť týchto pravidiel, kedy tvrdili, že politika leteckých spoločností s rôznymi štandardmi pre ženy a mužov porušuje ich práva vyplývajúce zo zákona. Na základe ich spochybnenia boli zmenené medzinárodné zmluvy s cieľom ukončiť diskriminačné pravidlá. V niektorých krajinách však môže mať fyzický vzhľad, vek, manželstvo a tehotenstvo stále negatívne následky na istotu zamestnania pracovníčok v leteckej doprave na základe podnikových politik alebo postupov (Seligson, 2019).

V letectve je aj v súčasnosti rodová rovnosť často diskutovanou témou, ba dokonca sú organizované aj konferencie zamerané na postavenie žien v civilnom letectve. Pohlavie v tomto prípade vymedzuje rozdiely, ktoré sú dané biologicky. V priebehu času vo svete postupne dochádzalo k boju s tzv. genderovými stereotypmi k snahe o zrovnoprávnenie postavenia žien s mužmi formou, ktorá bola reprezentovaná viacerými feministickými hnutiami (Koldinska, 2010). Vyrovnané zastúpenie oboch pohlaví v jednotlivých oblastiach súkromného a verejného života nazývame „genderová rovnosť“. Cieľom genderovej rovnosti je dosiahnuť plnú podporu účasti žien a mužov v spoločnosti, tak aby ich zastúpenie bolo vyrovnané a neboli vytvárané rozdiely medzi nimi (Kosejková, 2019). V oblasti leteckej dopravy, hlavne na pozíciách obchodných pilotov, bolo v minulosti preukázateľné majoritné zastúpenie mužov, čo možno vychádzalo z historického stereotypu, kedy toto prevažne technické povolanie bolo chápané ako výsostne mužské, ale práve na základe vyššie uvedených celosvetových aktivít sa situácia aj v tejto oblasti zmenila. Tieto faktory majú markantný dopad na mieru zamestnanosti, kedy v EÚ je v produktívnom veku vyššia u mužov ako u žien, a to vo všetkých členských štátoch. V roku 2018 prevyšovala miera zamestnanosti mužov v SR priemer EÚ (81,3% SK oproti 80,2% EÚ) a u žien bol tento pomer opačný. V SR bol podiel zamestnaných žien 68,4%, čo je mierne nižšie ako priemer EÚ 68,8% (MPSVR, 2019)(pozri obr. 3).

Zatiaľ čo zamestnanosť mužov je konštantná počas ich životného cyklu, u žien sa mení v závislosti od veku a počtu narodených detí. Starostlivosť o deti a rodinu je v SR najčastejším dôvodom ekonomickej neaktivity žien v produktívnom veku. Ženy v pozícii „matky s malými deťmi“ patria podľa prieskumov spolu so staršími ženami medzi najviac znevýhodnené skupiny na trhu práce. V zamestnávateľskej praxi v SR je veľmi rozšírené nerovné zaobchádzanie odvíjajúce sa od rodičovstva, hlavne materstva

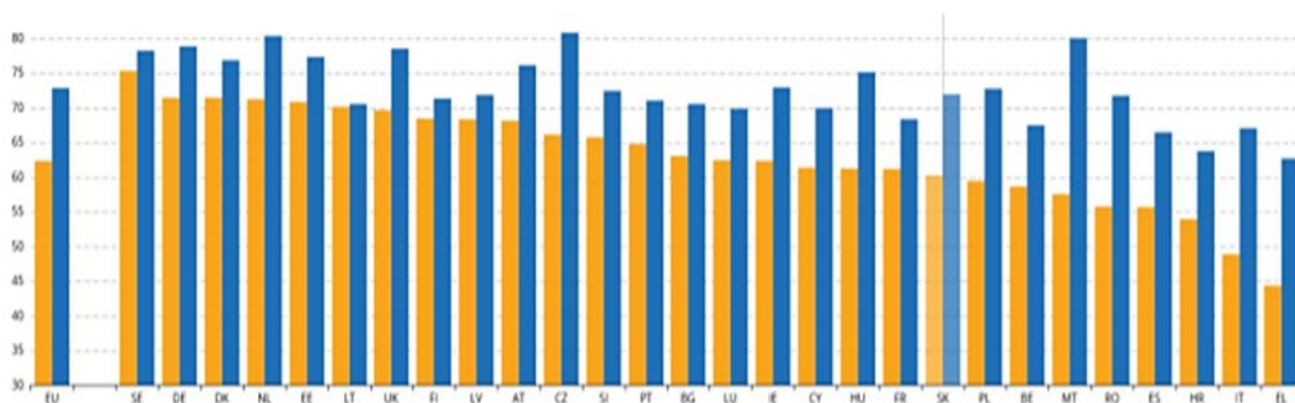
či palubného sprievodcu (letušky). Niektoré letecké spoločnosti prispôbujú rozpis služieb potrebám tehotných a dojčiacich matiek. Napriek tomu si aj v súčasnosti najčastejšie ženy v leteckej doprave predstavíme na pozícii letušky. Mužov si najčastejšie predstavíme na pozícii pilota, technika či pracovníka bezpečnostných služieb.

4. Cieľ výskumu

Pri povolani obchodný pilot tak ako už sme vyššie uviedli prevláda stereotyp, že ide najmä o „mužskú doménu“. Preto bolo hlavným cieľom nášho výskumu potvrdenie respektíve

vyvrátenie tvrdenia, či pri uplatnení žien na pozícií obchodný pilot, sa aj v súčasnosti stretávame s diskrimináciou. Objektom skúmania tohto článku je nie len súčasná situácia postavenia žien pôsobiacich na pozícií obchodný pilot, ale aj priblíženie blízkej budúcnosti prostredníctvom vzdelávania v odbore profesionálny pilot. Na základe podrobnej analýzy predošlých výskumov zameraných na túto problematiku všeobecne, nie len v sektore leteckej dopravy bolo preukázané, že napriek vyššiemu percentuálnemu podielu vysokoškolsky vzdelaných žien je ich uplatnenie na trhu práce, najmä na manažérskych postoch oveľa nižšie ako v prípade mužov. V priemere iba 8% generálnych riaditeľov najväčších spoločností v EÚ sú ženy napriek tomu, že vo všeobecnosti viac žien absolvuje vysoké školy (A union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025, 2020).

Preto sme sa rozhodli zamerať na štatistické spracovanie a vyhodnotenie údajov v oblasti vysokoškolského vzdelávania v odbore profesionálny pilot a uplatniteľnosti absolventiek na trhu práce v povolani obchodný pilot. Pre potvrdenie alebo vyvrátenie stanoveného tvrdenia bolo potrebné kvantifikovať historický počet študentiek, ktoré absolvovali vysokoškolský bakalársky študijný program v odbore profesionálny pilot za vybrané obdobie na geograficky vymedzenom území SR, resp. ČR keďže vybraná vzdelávacia inštitúcia má študentov prevažne z týchto dvoch krajín a následné porovnanie aktuálneho počtu pilotiek v pracujúcich v leteckých spoločnostiach registrovaných v SR, respektíve v ČR, aby parametre boli porovnateľné. Zároveň sme výstupy výskumu porovnali s deklarovanými štatistickými údajmi z iných krajín.



Obrázok 3: Miera zamestnanosti žien a mužov vo veku 15-64 rokov. Zdroj: ŠU SR (2018).

5. Metodika výskumu

Pre dosiahnutie cieľa bolo potrebné použiť kombináciu viacerých metód. Metodika práce bola rozdelená na dve fázy, kedy prvá spočívala v dôkladnej analýze súčasného stavu prostredníctvom článkov, ktoré sa venujú rodovej rovnosti vo všeobecnej rovine. Následne sme sa zamerali na konkrétne výskumy zamerané na postavenie žien v leteckej doprave. Jednotlivé výsledky analýz sme porovnali a pomocou syntézy dát bola stanovená teoretická rovina výstupov pre riešenie výskumu v oblasti rodovej rovnosti v leteckej doprave. S ohľadom na rozsiahlosť všeobecnej roviny riešeného problému v otázke rodovej rovnosti, sme pri aplikácii na oblasť leteckej dopravy využili metódu vedeckej abstrakcie a dedukcie v skúmaní. Významné miesto v druhej fáze výskumu mali aj analyticko-intuitívne a intuitívno-pragmatické prístupy (brainstorming, dotazníkový prieskum, riadené rozhovory a diskusia), ktorých výsledky sú súčasťou diskusie a záverov tohto článku. V tejto fáze sme sa zamerali aj na konkretizáciu osobných skúseností vybranej vzorky žien -obchodných pilotiek, ktoré získali vzdelanie v oblasti leteckej dopravy v SR. Cieľom výskumného rozhovoru bolo získanie požadovaných odborných názorov, praktických skúseností, postojov a zhodnotenia reálnej situácie postavenia žien na trhu práce súvisiacej s riešenou problematikou. Pri spracovaní kvantitatívnych údajov za účelom vytvorenia uceleného a usporiadaného prehľadu sme využili štatistické metódy. Získané štatistické údaje sme vhodne usporiadali a následne vytvorili prehľadné tabuľky, ktoré poskytujú ucelený prehľad údajov a dát riešenej problematiky.

Pre potreby analyzovania štruktúry javov a súvislostí medzi rôznymi zložkami sme využili sústavu logických prostriedkov obecného charakteru, ktoré sa vzájomne dopĺňajú: analýza, syntéza, indukcia a dedukcia.

6. Výsledky výskumu v oblasti vzdelávania žien - obchodných pilotiek vo svete

Prvým krokom pri aplikácii rovnosti pohlaví v povolani obchodný pilot je aj potreba zvýšenia záujmu žien o zamestnanie v letectve, a preukázanie, že toto odvetvie už nie je čisto mužskou doménou. Zároveň bolo potrebné sa zamerať sa na zvýšenie povedomia ohľadom vzdelávania v tejto oblasti. Je veľmi dôležité, aby ženy získali adekvátne vzdelanie a mali možnosť venovať sa profesionálnej kariére v leteckej doprave na rôznych postoch. Pri pohľade na úroveň dosiahnutého vzdelania v EÚ sa objavujú rozdiely medzi ženami a mužmi na vyššom stupni vzdelania. Vysokoškolské vzdelanie nie je síce podmienkou, aby ste mohli pracovať na pozícií obchodného pilota, ale v mnohých krajinách je to odporúčaný štandard (aj prístupné štatistiky sú tak vytvárané), preto sme si v rámci výskumu vybrali študijný program profesionálny pilot. Vysokoškolské vzdelanie v EÚ úspešne ukončilo 33 % žien v porovnaní s 30 % mužov, kedy v SR je tento podiel nižší s vyšším rodovým rozdielom 26,5% žien a 19,8% mužov. Takmer vo všetkých členských štátoch EÚ bola väčšina žien s týmto stupňom vzdelania a najväčší rozdiel medzi ženami a mužmi bol v pobaltských krajinách ako aj vo Fínsku, Švédsku a Slovinsku (EIGE, 2020). Dôležitosť rozmanitosti vo vysokoškolskom vzdelávaní bola zdôraznená rôznymi výskumami (Fassinger, 2008). V priebehu rokov sa tak

uskutočňovalo niekoľko programov a iniciatív zameraných na zlepšenie zastúpenia žien a menšín všeobecne a v konkrétnych oblastiach (Americká rada pre vzdelávanie, 2008). Bolo tiež vyvinuté značné úsilie na zvýšenie počtu žien a menšín v oblastiach STEM (veda, technológia, inžinierstvo a matematika) (Ison, 2010). Na univerzitnej úrovni STEM zahŕňa programy v oblasti letectva a kozmického priemyslu. Podstatné rodové rozdiely v technických a počítačových profesiách prispievajú k celkovému nízkemu zastúpeniu žien v STEM. Federálna vláda a niekoľko súkromných organizácií okrem toho vyvinuli spoločné úsilie na zvýšenie miery účasti žien a menšín v leteckom priemysle (FAA, 2008). Aj napriek tejto snahe o začlenenia žien

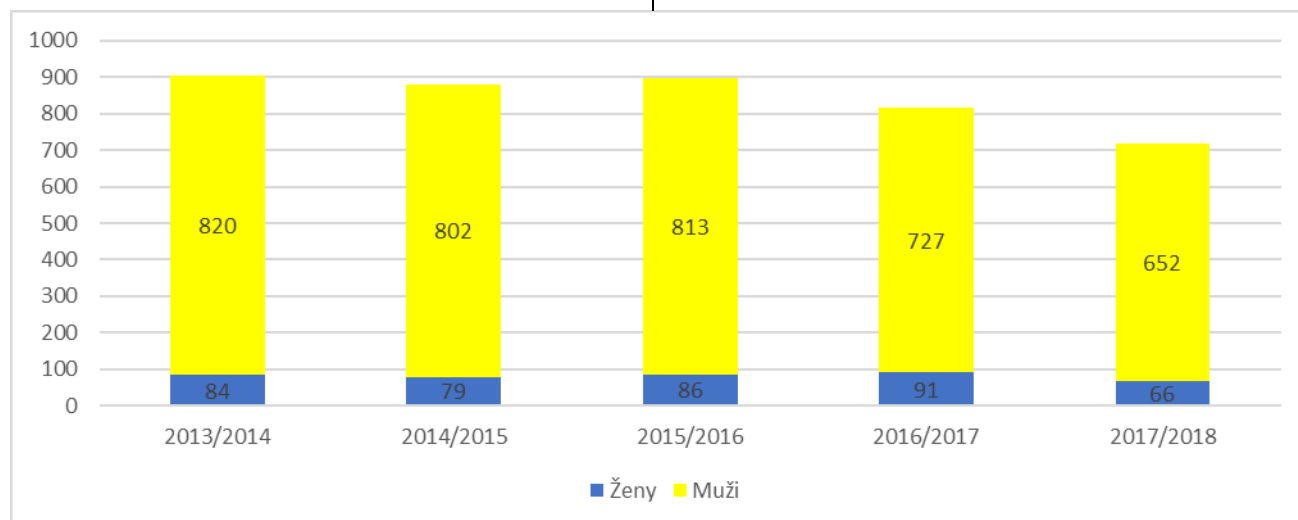
sú v oblasti STEM stále menšinou a z celkového pohľadu je ich zastúpenie na pozícií profesionálny pilot nedostatočné. Pred krízou spojenou s pandémiou Covid-19 bol celkovo na trhu práce značný nedostatok pilotov. Tabuľka č. 1 uvádza počet študentov, ktorí získali bakalársky titul v oblasti Dopravy celkovo a následne samostatne so zameraním na leteckú dopravu, kde hlavný dôraz si dovoľujeme kláď na vyčlenenie samostatnej sekcie profesionálny pilot a letecká posádka. Údaje sú spracované za akademické obdobie od roku 2013/2014-2017/2018 a na základe nich je možné získať predstavu o zastúpení jednotlivých pohlaví na jednotlivých študijných programoch.

Tabuľka 1: Bakalárske tituly udelené post-sekundárnymi inštitúciami, podľa pohlavia študentov a podľa zamerania štúdia. Zdroj: Vlastné spracovanie zo záverečných správ NCES.

	2013/2014		2014/2015		2015/2016		2016/2017		2017/2018	
	Stupeň bakalár		Stupeň bakalár		Stupeň bakalár		Stupeň bakalár		Stupeň bakalár	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Doprava a preprava materiálu	4053	535	4133	578	3976	553	4136	574	4282	642
Letectvo, kozmická veda a technológia všeobecne	2025	243	2	275	1952	240	2116	254	2264	332
Letecký / komerčný / profesionálny pilot a letová posádka	813	84	790	77	808	86	717	89	643	65
Letectvo / riadenie a prevádzka	681	125	673	129	586	131	682	141	728	152
Letecký dispečer	196	44	185	42	103	27	98	25	74	15
Letový inštruktör	7	0	12	2	5	0	10	2	9	1
Letecká doprava iné	18	2	17	1	16	2	37	1	34	2

Na nasledujúcej strane uvádzame graf, ktorý porovnáva počet mužov a žien, ktorí úplne ukončili vzdelanie v tejto oblasti.

Percentuálny podiel študentiek predstavuje za toto obdobie v priemere 9,6%.



Obrázok 4: Zastúpenie mužov a žien na pozíciách letecký/obchodný/profesionálny pilot, letová posádka, a letový inštruktör v rokoch 2013-2014 - 2017-2018. Zdroj: Autori.

7. Vzdelávanie žien, obchodných pilotiek v SR

S ohľadom na stanovenú hypotézu vzdelávania žien-obchodných pilotiek, pokiaľ ide o percentuálny podiel zastúpenia žien, ktoré získali akademický titul profesionálny pilot a zároveň aj licenciu obchodného pilota je vo svete dlhodobo na úrovni cca 9%. Naším ďalším cieľom bolo potvrdiť alebo vyvrátiť, či je rovnaký trend aj v SR, a aká je ich následná uplatniteľnosť na trhu práce v SR prípadne ČR, z dôvodu, že tieto trhy mali určité spoločné špecifiká.

Ak sa zameriame na úroveň vzdelania, tak je možné zhodnotiť, že je na veľmi dobrej úrovni nielen v EÚ, ale aj v SR. Napríklad v roku 2016 malo terciárne alebo vyššie vzdelanie 44% žien (vo veku od 30 do 34 rokov) v porovnaní s 34% mužov (MPSVR, 2019). Ak sa zameriavame na oblasť leteckej dopravy v SR, je nutné ozrejmiť, že v SR pôsobí niekoľko leteckých škôl, ktoré umožňujú získať licenciu obchodného pilota (niektoré z nich spolupracujú aj s inou vysokou školou, ktorá ponúka študijný program „profesionálny pilot“, ale nie je schopná poskytnúť aj výcvik, ktorý je však nutnou podmienkou, aby mohol absolvent vykonávať zamestnanie obchodný pilot), preto sme v rámci výskumu oslovili niekoľko škôl, ktoré však na naše opakované výzvy nereflektovali, resp. nimi poskytnuté údaje boli neúplné a nebolo možné ich použiť v tomto výskume pre ich nekompatibilitu. V rámci výskumu sme oslovili leteckú školu JetAge, ktorá však nie je previazaná na žiadnu inú z vysokých škôl. Rovnako sme oslovili aj Žilinskú univerzitu v Žiline, ktorá je leteckou školou a zároveň má akreditovaný študijný program „profesionálny pilot“.

Tabuľka 2: Počet mužov a žien, ktorí ukončili bakalárske štúdium v odbore Profesionálny pilot za obdobie 2010-2020. Zdroj: Autori.

Pohlavie	2010	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2015
Muž	12	11	7	2	8	8	10	10	13	10	2
Žena	3	2	1	0	4	0	0	2	1	2	1
Spolu	15	13	8	2	12	8	10	12	14	12	3

Z uvedených údajov vyplýva, že percentuálny podiel žien (študentiek)-pilotiek je 14,68% oproti percentuálnemu podielu mužov 85,32% v rokoch 2010-2020, kedy v tomto prípade je možné konštatovať, že percentuálny podiel vzdelaných žien v odbore profesionálny pilot je v SR vyšší ako vo svete (9,6%). Ak zameriame pohľad na súčasnosť, na KLD momentálne študuje za profesionálneho pilota 46 študentov. Z toho celkového počtu je to 35 mužov (76,09%) a 11 žien (23,91%). Predpokladá sa, že kvôli kríze spojenej s pandemiou Covid-19 bude v najbližších rokoch nižší záujem o povolanie profesionálny pilot, čo sa čiastočne prejavuje už v súčasnosti, kedy 3 muži (piloti vo výcviku) neboli schopní z finančných dôvodov pokračovať vo výcviku. Napriek súčasnej situácii však v roku 2020 nastúpilo na odbor profesionálny pilot celkovo 19 študentov, z toho 7 žien.

Letecká škola JetAge poskytuje letecký výcvik, ďalšie výcviky a vzdelávacie kurzy, kedy patrí k jednej z troch leteckých škôl v SR, ktorá je oprávnená poskytovať výcvik na získanie prístrojovej kvalifikácie (lietanie podľa pravidiel IFR), tzn. aj licenciu obchodného pilota. Táto letecká škola poskytla štatistické údaje ukončených pilotov, ale aj rôznych kvalifikácií za posledných 5 rokov, kedy celkový počet je 250 a len 4 z nich sú ženy, kedy len jedna získala licenciu obchodného pilota, čo predstavuje 1,6% podiel žien celkovo a v úrovni obchodného pilota je iba 0,4%. Momentálne je vo výcviku 12 žien, ale vo výcviku s kvalifikáciou obchodného pilota je len 1 žena.

Žilinská univerzita v Žiline poskytuje bakalársky študijný program „profesionálny pilot“ na Katedre leteckej dopravy (KLD) a praktický letecký výcvik zabezpečuje Letecké výcvikové a vzdelávacie centrum Žilinskej Univerzity v Žiline (LVVC). Týmto spôsobom študent získava teoretické znalosti do úrovne ATPL-frozen a praktický výcvik je vykonávaný v súlade s požiadavkami Nariadenia komisie EÚ č. 1178/2011 ustanovujúce technické požiadavky a administratívne postupy týkajúce sa posádky civilného letectva a osnova je schválená Dopravným úradom. Výcvik môže byť poskytovaný ako integrovaný alebo modulový, až do úrovne obchodný pilot s kvalifikáciou pre lety podľa prístrojov a dvojmotorové lietadlá (CPL/MEL/IR). V priebehu niekoľkých rokov vychovala KLD množstvo profesionálnych pilotov a ženy nie sú výnimkou. Tabuľka č. 2 uvádza počet pilotov/pilotiek, ktorí v rokoch 2010-2020 ukončili bakalárske štúdium v študijnom programe profesionálny pilot.

Tabuľka 3: Aktuálny počet študentov v odbore Profesionálny pilot. Zdroj: Autori.

Pohlavie	Začiatok štúdia		
	2018	2019	2020
Muž	9	14	12
Žena	0	4	7
Spolu	9	18	19

Pandémia sa rovnako prejavila aj na trhu práce leteckej dopravy v SR a ČR (leteckí dopravcovia licencovaný v SR a ČR), kde momentálne pôsobia prevažne dve letecké spoločnosti, ktoré nám pre potreby článku poskytli aktuálne údaje, a to AirExplore, kde podiel pilotiek v spoločnosti je 6,7%, čo predstavuje mierny pokles oproti situácii pred krízou (7%), podľa informácií sú však tieto pilotky momentálne v pozícii Standby. Podiel pilotiek v spoločnosti Smartwings je momentálne 4%, kedy je táto

hodnota pod svetovým priemerom. Je však dôležité podotknúť, že tieto údaje sa každý mesiac menia z dôvodu nestabilnej situácie na trhu.

8. Diskusia a odporúčania

Postavenie žien a mužov sa vo všeobecnosti odlišuje, čo vyplýva najmä z tradičného vnímania, kedy muž predstavoval jediného živiteľa rodiny a žena sa prioritne starala o domácnosť a rodinu. Táto myšlienka bola v spoločnosti presadzovaná niekoľko rokov, no postupom času sa vnímanie ženy ako osoby zmenilo. V súčasnej dobe sú ženy viac emancipované, samostatné a kariérne založené, kedy k fungovaniu rodiny ako celku prispievajú takmer v rovnakej miere ako partner (muž). Na základe toho je možné konštatovať, že ženy sa v niektorých oblastiach života vyrovnávajú mužom, a to nielen mentálnymi, ale aj praktickými zručnosťami. Toto sa silne začalo prejavovať aj na trhu práce, kedy ženy dnes bežne vykonávajú profesie, ktoré boli kedysi výhradnou doménou opačného pohlavia. Napriek tomu viaceré technické odbory vrátane letectva neustále čelia nedostatku žien. Problém predstavuje napríklad nízke sebavedomie žien, strach, spoločenské stereotypy, či mylné predstavy o náročnosti tejto práce. Výsledky nášho výskumu jasne preukázali, že uplatnenie žien pilotiek na trhu práce v SR nie je percentuálne na rovnakej úrovni ako vo svete. Týmto spôsobom je možné potvrdiť pôvodné tvrdenie, že aj napriek silnej snahe o rovnocennosť v tomto odvetví, sa aj v súčasnej dobe stretávame pri uplatnení žien na pracovnej pozícii obchodný pilot s diskrimináciou. Percentuálny podiel ukončených pilotiek za obdobie 2010-2020 predstavuje 14,68%. Pri porovnaní s uplatnením v rámci SR je priemerný percentuálny podiel žien pilotiek len 5,15%. Pandémia Covid-19 tiež negatívne prispela k tejto situácii. Pandémia uzemnila mnoho lietadiel a spôsobila bankrot leteckých spoločností, takto väčšina pilotov prestala lietať, prípadne boli nútení úplne zmeniť zamestnanie. Okrem toho kríza postihla aj ženy pilotky. Na základe týchto skutočností odporúčame vynaložiť silnejšie úsilie na zapojenie väčšieho počtu žien do tejto oblasti. Je nutné zamerať sa nie len na poskytnutie adekvátneho vzdelania, kedy si môžeme dovoliť tvrdiť, že v tejto oblasti máme výsledky porovnateľné so svetom, no zároveň umožniť ženám, ktoré sa zaujímajú o letecký priemysel následne rovnaké možnosti uplatnenia z pohľadu obsadenia pracovnej pozície ako mužom. Už z histórie letectva vieme o mnohých významných ženách, ktoré veľkou mierou prispeli k rozvoju a zveľadeniu leteckej dopravy a týmto spôsobom potvrdili, že letecká doprava už nie je len mužskou záležitosťou. Harriet Quimby bola prvou ženou, ktorá získala pilotný preukaz v USA v roku 1911. Betty Crites Dillonová bola prvou ženou, ktorá kedy sedela v Rade Medzinárodnej organizácie pre civilné letectvo (ICAO) v roku 1971. Margaret Dunseithová v roku 1953 bola prvou aktívnou ženou na pozícii riadiaci letovej prevádzky. Teara Fraser sa stala prvou domorodou ženou v Kanade, ktorá založila leteckú spoločnosť Iskwew Air.

Napriek tejto skutočnosti sa počet žien v tomto odvetví ani zďaleka nevyrovná počtu mužov. V prvom rade je potrebné zvýšiť atraktivitu povolání, ktoré poskytuje letecká doprava. Samozrejme je potrebné uľahčiť ženám aj samotné štúdium, pretože výcvik je finančne náročný. V tomto ohľade odporúčame možnosť podpory pri získaní štipendia pre študentky práve v programe profesionálny pilot v rámci rozvoja ich potenciálnej kariéry v tomto sektore. Výborným príkladom sú niektoré medzinárodné organizácie, ktoré poskytujú možnosť

získania štipendia na pilotný výcvik. Medzinárodná organizácia ISA+21 každoročne udeľuje štipendia vo výške 5 000 amerických dolárov ženám, ktoré študujú na jednej z akreditovaných vysokých škôl a v leteckej škole vykonávajú výcvik. Rovnako Organizácia WAI ponúka štipendijnú pomoc vo všetkých oblastiach letectva a kozmonautiky. Ak sa pozrieme na situáciu v SR, tak jednoznačne možno povedať, že KLD sa snaží zatraktívniť odvetvie leteckej dopravy tak pre mužov, rovnako aj pre ženy. Medzi hlavné aktivity sa zaraďuje najmä Deň otvorených dverí, ktorých sa zúčastňujú výskumné pracovníčky a zamestnankyne, ktoré sa aktívne podieľajú na rôznych vedeckých a výskumných činnostiach v oblasti leteckej dopravy. Prostredníctvom svojej účasti prezentujú svoje dosiahnuté výsledky a aj týmto spôsobom dokazujú svoje uplatnenie v rámci letectva. Ďalším faktorom je efektívna komunikácia s potenciálnymi budúcimi študentami. Dopad tejto snahy je vidieť práve v náraste záujmu o povolanie obchodný pilot/pilotka, kedy v súčasnosti študuje na KLD za profesionálneho pilota 46 študentov, z toho 35 mužov (76,09%) a 11 žien (23,91%). V neposlednom rade odporúčame zlepšenie prístupu k výcvik (nie základnému počas pôsobenia v leteckej škole), ale následne počas kariéry, kedy je potrebné stanoviť podmienky obnovenia letových zručností pilotiek po návrate z materskej dovolenky. Letecké predpisy v súčasnosti v tomto ohľade žiadne výnimky neumožňujú.

9. Záver

Hlavným cieľom tohto príspevku bola analýza postavenia žien v leteckej doprave na pozícii obchodný pilot. Výskum bol zameraný na zhodnotenie situácie v SR a vo svete, kedy možno povedať, že zastúpenie žien v porovnaní s mužmi v sektore letectva je výrazne slabšie. Na jednej strane je toto odvetvie pre ženy veľmi atraktívne, na strane druhej však ženy čelia rôznym predsudkom a strachom, ktoré súčasná spoločnosť prináša najmä pri pohľade na ženy pôsobiace na čisto mužských profesiách. Trend zamestnanosti žien v leteckom priemysle má stúpajúci charakter, napriek tomu je zastúpenie žien nedostatočné. Je potrebné vyvinúť väčšie úsilie na podporu ich štúdiá a budúcej zamestnanosti práve v týchto typicky mužských povolaniach. Navrhujeme zlepšenie možnosti zatraktívnenia vzdelávania žien v tomto odbore formou finančnej podpory potenciálnych študentiek, efektívnejšiu komunikáciu s pilotkami, ktoré v sektore už pôsobia a zlepšenie informovanosti žien o pracovných pozíciách, ktoré toto odvetvie dokáže poskytnúť. Rovnako je potrebné oceňovať úspechy žien v tomto odvetví so zameraním na inšpiratívne a motivačné príbehy, ktoré by mohli vzbudiť odvahu v mladých študentkách. Iba týmto spôsobom je možné posilniť zastúpenie žien a dosiahnuť rovnosť pohlaví. Neexistujú totiž žiadne výhradne mužské hodnoty ani ženské hodnoty, iba ľudské hodnoty. Rodová rovnosť si vyžaduje silné odhodlanie riadiacich orgánov a konkrétne opatrenia na povzbudenie žien, aby využili príležitosti a uplatnili sa v sektore letectva.

Podakovanie

Článok je publikovaný ako jeden z výstupov projektu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky VEGA 1/0695/21 „Letecká doprava a COVID-19: Výskum dopadov krízy so zameraním na možnosti revitalizácie odvetia“.

Referencie

- A union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025. 2020. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=EN>
- Amsterdamská zmluva. Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (ZES). 1997. Dostupné na: <https://www.gender.gov.sk/dokumenty/europska-komisia/zmluvy-eu-o-rovnosti/>
- Bína, L., Žihla, Z. 2011. Bezpečnosť v obchodní leteckej doprave. Brno: Akademické nakladateľství CERM. 214 pp. ISBN 978-80-7204-707-9.
- Boeing. (2018a). Commercial market outlook 2018-2037. Dostupné na: <https://www.boeing.com/commercial/market/commercial-market-outlook/>
- Boeing. (2018b). 2018 Boeing pilot & technician outlook. Dostupné na: <https://www.boeing.com/commercial/market/pilot-technician-outlook/2018-pilot-outlook/>
- CEDAW- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. 1979. New York. Dostupné na: <https://www.gender.gov.sk/dokumenty/dokumenty-osn/cedaw/>
- Consolidated versions of the treaty on european union and the treaty on the functioning of the european union . 2010. Official Journal of the European Union. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:C2010/083/01>
- EUROCONTROL. 2020. Five- Year Forecast 2020-2024. Dostupné na: <https://www.eurocontrol.int/publication/eurocontrol-five-year-forecast-2020-2024>
- European Cockpit Association. 2020. Redundancy tracker: European pilots losing their jobs. Dostupné na: <https://www.eurocockpit.be/news/redundancy-tracker-european-pilots-losing-their-jobs>
- European Institute for Gender Equality. 2020. Gender Equality Index 2020 Digitalisation and the future of work. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2020-digitalisation-and-future-work>
- European Union, 2019 Report on equality between women and men in the EU. 2019. ISSN 2443-5228. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2019_en_1.pdf
- Fassinger, R. E. 2008. Workplace diversity and public policy: Challenges and opportunities for psychology. American Psychologist, 63(4). 252-268.
- Federal Aviation Administration. (2008). Minority scholarships. Retrieved August 28,2008. Dostupné na: http://www.faa.gov/education_research/education/student_resources/scholarship_grants/minority_scholarships/
- Federal Aviation Administration. 2019. Annual Statistics: 2019 Active Civil Airmen Statistics. Dostupné na: https://www.faa.gov/data_research/aviation_data_statistics/civil_airmen_statistics/
- Halleran, M.S.2019. Gender Balance in Aviation. Collegiate Aviation Review International, 37(1),
- Charta základných práv Európskej únie. 2000. Úradný vestník Európskej únie. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>
- ICAO. 2020. Effects of Novel Coronavirus (COVID-19) on Civil Aviation: Economic Impact Analysis. Dostupné na: <https://www.icao.int/sustainability/Documents/COVID-19/ICAO%20COVID%202020%2006%2005%20Economic%20Impact.pdf>
- IFALPA The Global Voice of Pilots. 2018. Pregnancy and Flying. Dostupné na: https://www.ifalpa.org/media/3142/18hupbl02-pregnancy-and-flying.pdf?fbclid=IwAR2jUyXESWO_XYiSyzi6w1y1jHnH4rOnoZX_Ls_5be_D7WDiVLTyU_hak
- International Society of Women Airline Pilots. Dostupné na: https://www.iswap.org/content.aspx?page_id=0&club_id=658242
- Ison, D. C. (2010). The Future of Women in Aviation: Trends in Participation in Postsecondary Aviation Education. Journal of Aviation/Aerospace Education & Research, 19(3). <https://doi.org/10.15394/jaer.2010.1368>
- Jasper, Ch. & Weiss, R., 2020. Aviation Job Losses Could Approach a Half- Million by Year's End. Dostupné na: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-01/aviation-job-losses-could-approach-a-half-million-by-year-s-end>
- Koldinská, K. 2010. Gender a sociální právo. Rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech. 1. vyd. Praha: C.H.Beck. 240 p. ISBN 978-80-7400-343-1.
- Kosejková, N. 2019. Postavení žen v letectví. Position of Women in Aviation. Vysoká škola obchodní v Praze.
- Lutte, R., 2019. Women in Aviation: A workforce Report. Technical Report. DOI:10.13140/RG.2.2.33661.61929
- Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. 2019. Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2018. Rodová rovnosť na trhu práce. Dostupné na: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/SSRR_2018-final.pdf
- Ninety-Nines. Our history [cit. 2020-10-22]. Dostupné na: <https://www.ninety-nines.org/our-history.htm>

- Seligson, D., 2019. Women and aviation. Quality jobs, attraction and retention. International Labour Organization, Sectoral Policies Department, Geneva. ISBN 978-92-2-031441-8
- Štangová, V. 2011. Rovné zacházení a zákaz diskriminace v pracovním právu. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-277-6.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2019. Ročenka dopravy, pôšt a telekomunikácií. Sekcia podnikových štatistík. Dostupné na:
https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/publikacie/!ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziHQMDA4N9wsIM3MOM3Aw8jQ3dDfxCQw0Mgsz1w8EKnN0dPUzMfQwMLHzcTQ08HT1CgywDjY0NHI31o4jRb4AD0BoQpx-Pgij8xofrR-G1IsQMqgCfFwlZUpAbGhphkOkJAI8Tpt4!/dz/d5/L2dBlSEvZ0FBIS9nQSEh/
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2020. Eurostat: Život žien a mužov v Európe. Dostupné na:
http://vizualizacia.statistics.sk/women_men/index.html?lang=sk
- U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, Integrated Postsecondary Education Data System (IPEDS), Fall 2018, Completions component. (This table was prepared September 2019.)
- Women Military Aviators [cit. 2020-10-22]. Dostupné na:
<http://www.womenmilitaryaviators.org>
- Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce. 2001. Dostupné na:
<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2001-311>
- Zákon č. 365/2004 Z.z. Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). 2004. Dostupné na:
<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-365>